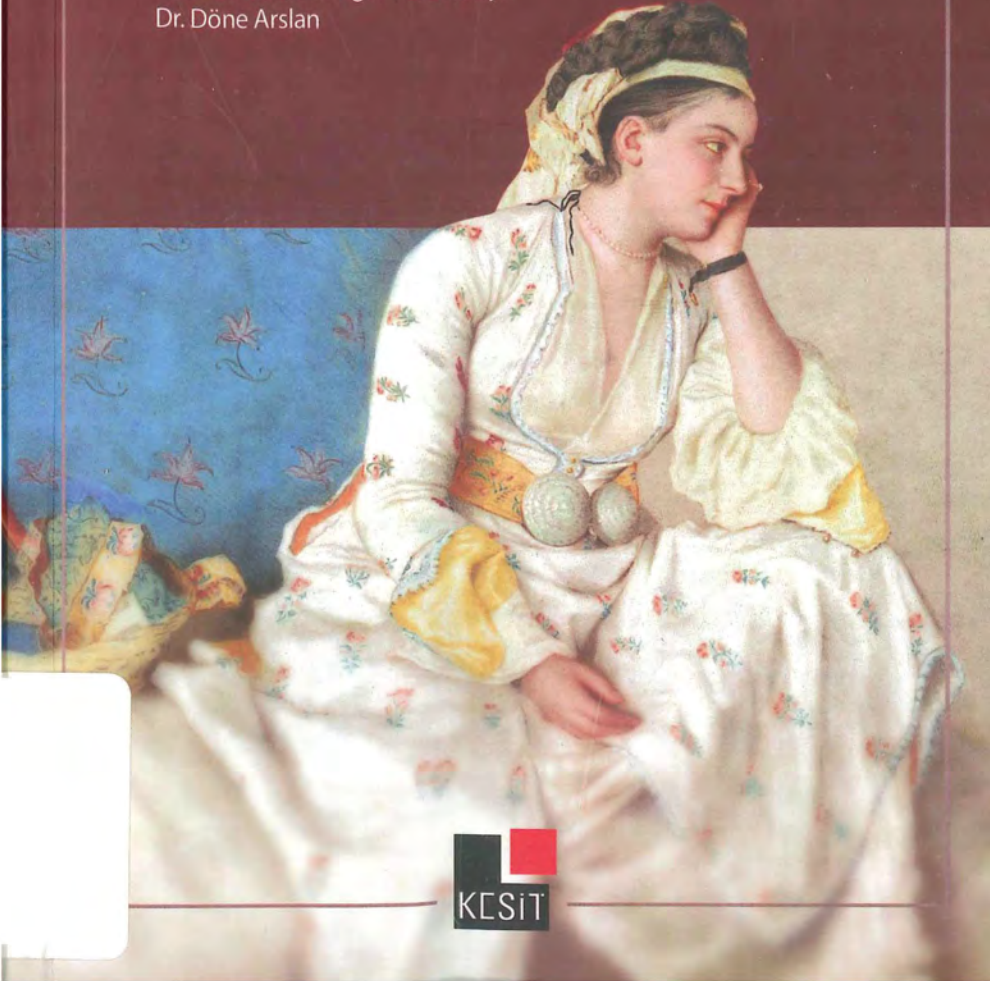

KADIN

Editörler:

Prof. Dr. Gül den Sağ ol Yü ksek kaya

Dr. Dö ne Arslan

KESİT

KADIN

İmtiyaz Sahibi
Sadettin Bayrak

Yayın Koordinatörü
Rekin Ertem

Editörler
Prof. Dr. Gülden Sağol Yüksekaya - Dr. Döne Arslan

Kapak Tasarımı
Hüseyin Özkan

İç Tasarım
Özlem Özkan

Baskı ve Cilt
Çalış Ofset
Davutpaşa Caddesi Yılanlı Ayazma Sokak
No : 8 Örme İşhanı Topkapı/İstanbul
Tel : 0212 493 11 06

Birinci Baskı
Ekim 2021

ISBN : 978-625-7698-58-0
T.C. Kültür Bakanlığı Yayıncılık Sertifika No: 11805

KESİT YAYINLARI

Ankara Caddesi No: 15 Konak Han Kat: 1
Hobyar Mahallesi Cağaloğlu/İstanbul
Tel : 0212 512 56 33 / 0212 511 68 28
Faks : 0212 512 56 63

web : www.kesityayinlari.com
e-mail: kesit@kesityayinlari.com

© KESİT YAYINLARI

Tüm Hakları Saklıdır. Yayınevinin izni olmadan kopyalanamaz ve çoğaltılamaz.
KESİT YAYINLARI, Karbey Yayıncılık Eğitim ve Dan. Hiz. San. Tic. Ltd. Şti. kuruluşudur.

İktidarın Kötücül Gücü, Tarihi Oyunların Kötü Kadınları: Hürrem Sultan ve Kösem Sultan Örneği*

Kübra Fatma DURSUN ÖNEN*

Giriş

Türk edebiyatında konusunu tarihten alan hikâyeler daima hem halk tarafından hem de yazarlar tarafından çok sevilmiş ve sahiplenilmiştir. Tarih, edebiyatı besleyen en güçlü damarlardan biridir. Eskiye olan özlem ve merak bu ilginin gelişmesini sağlamıştır. Tarihi tekrar kurgulayıp karakterleri yeniden canlandırmak da yazar için heyecan verici ve ufuk açıcı olmuştur. Romanda veya tiyatrodaki olsun, tarihi bilgiyi fiktif yapının içinde vermek bazı tartışmalara da yol açmıştır. Tarihi bilgi aslına uygun olarak mı verilmeli yoksa yazar kurgusunda özgür mü olmalı ekseninde dönen bu tartışmalarda Türk yazarlarının tarihin akışını değiştirecek büyük müdahalelere gitmedikleri görülür.

Fatmagül Berktaş *Tarihin Cinsiyeti* adlı eserinde tarih yazıcılığının özellikle 19. yüzyıla kadar erkeklere ait bir meslek olduğunu ifade etmiştir. 19. yüzyıl öncesine kadar kadınların iktidarda söz sahibi olmadıkları aşikârdır. Savaşlarda, iş gücüne karışmada, büyük felaket dönemlerinde ve toplum hayatında belirgin görevleri yoktur. Dolayısıyla da kadınlar,

---

* Arş. Gör., Haliç Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, kubradursun@halic.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0322-7898.

çok sıra dışı bir özellikleri olmadıkça, tarih kitaplarında kendilerine yer edinememişlerdir.

"Tarih'in, "bilimsel" bir disiplin olarak kabul edildiği 19. yüzyıldan bu yana, kadınların bu tarihteki rolü, tarihçilerin kendi bakış açılarına göre farklılık gösterdi. Hep bildiğimiz gibi, yakın zamanlara dek, bu tarihçilerin tümü erkekti ve cinsiyetler arasındaki ilişkilere bakış açıları da ister istemez ataerkil toplumsal cinsiyet kalıplarının etkisi altındaydı." (2003: 22)

Tarih yazıcılığındaki erkek egemen söylem, edebiyatta da kendisini göstermiştir. Kadınların yine kadınları anlattığı oyun sayısı Türk edebiyatında 20. yüzyıla kadar olan dönemde oldukça azdır. *İffet Halim Oruz (Burla 1933)*, *Füruzan Toprak (Boğaç Han 1973)*, *Beria Sirâl (Küçük Serdar-1953)*, *Funda Günyol (Konstantiniye'nin Güneşi 1997)*, *Nezihe Araz (İmparator'un İki Oğlu-1983)* bunlardan bazılarıdır (Şengül 2009: 1962-1963). Şengül'ün bahsettiği bu oyunlarda ise başroldekiler kadın değildir.

Tanzimat'tan sonra Türk edebiyatına yeni türlerin girmesi ile birlikte tarihe olan ilgi de artmıştır. Namık Kemal, tarihî oyunlar yazan ilk Türk edebiyatçılarından birisi olmuştur. Oyunlarında kullandığı kadınlar; genelde kahraman kadın tipini temsil etmektedir. Namık Kemal'in "*Vatan yahut Silistre*"deki Zekiye karakteri buna örnek gösterilebilir. Eli silah tutan güçlü kadın karakterler edebiyata girmeye başlamış olsa da tek tiptir ve oyunların asıl konusunu temsil etmemektedir.

Bu yazıda ele alınacak olan Hürrem Sultan ve Kösem Sultan ise oyunun asıl konusunu oluşturmaktadırlar. Tarihin sıra dışı bu iki kadını, bir dönem tarihin akışını değiştirecek iktidara ulaştırmışlardır. Bu iki kadının tarih kitaplarında ve edebiyatta da kendilerine yer bulabilmelerinin bir sebebi ise şeytani özellikler göstermeleridir. Kadınların kamusal alandaki kabul edilebilirliklerini arttıran 'iyi bir eş' ve 'iyi bir anne'

olmaları durumudur. Bunun tersi özellikler gösteren kadınlar ise hem tarihte hem de edebiyatta kötülük timsali olarak algılanmışlardır.

"Romantik tarihçilik, örneğin Michelet, cinsiyetler arasındaki ilişkiyi tarihin itici güçlerinden biri olarak görür ama, kadını doğa, erkeği de kültür ve uygarlık ile ilişkilendirip birbirinin karşısına diken geleneksel ataerkil ideolojinin etkisi altında olduğu için, kadınları ancak özel alandaki eş ve anne rolünden çıkmadıkları sürece olumlu bir güç olarak değerlendirir." (Berktaş 2003: 22)

Kötülük, en geniş anlamıyla, *acı duyabilen bir canlıya verilen zarar* olarak tanımlanmıştır (Russell 1999: 11). Hürrem Sultan ve Kösem Sultan kendi iktidarları için çocuklarına dahi zarar vermeyi göze almış kadınlardır. Türk tarihinin bu acımasız sultanları iktidar uğruna kötülük yapmaktan çekinmemişlerdir. Bu çalışmada hem Türk tarihinin akışında hem de Türk edebiyatında bıraktıkları etkileri açısından bu iki güçlü kadın karakterin Türk tiyatrosundaki temsilleri incelenecektir.

1. Hürrem Sultan

Türk edebiyatında birden fazla Hürrem Sultan oyunu vardır. Bu yazıda ele alınacak olan Hürrem Sultan oyunu Orhan Asena'nın 1959 yılında ilk kez Ankara Büyük Tiyatro'da sahnelenen oyunudur (Asena 2007: 6). Yazıda Orhan Asena'nın oyununun seçilmesinin en önemli sebeplerinden biri, Asena'nın oyunda tarihi olaylardan daha çok Hürrem Sultan'ın kendisine odaklanmasıdır. Orhan Asena'nın *Kanuni Sultan Süleyman Dörtlemesi*'nin ikinci oyunu olan Hürrem Sultan'ı daha iyi anlamlandırabilmek için dörtlemenin ilk oyunu olan *İlk Yıllar- Roksalan* ile birlikte değerlendirilecektir.

Orhan Asena Türk tarihi ile yakından ilgilenen bir yazardır. Birçok oyunu konusunu tarihten almaktadır. Ancak ona göre tarihi gerçeklik kurguyu tamamen egemenliği altına alamaz. Yazar, böylelikle tarihi gerçekliği ve kurguyu birbirinden ayırmaktadır. Bu konuya dair “*Tiyatro Tarihten Ne Alır?*” başlıklı yazısında şunları yazmıştır; *Tiyatro tarihten yararlanır, tarihi kullanır, ama tarihe teslim olmaz, kendini bağlamaz. Kısacası tiyatroyu tarih denetleyemez, hele tarihçi hiç.* (Asena 1993: 10)

Orhan Asena, Kanuni Sultan Süleyman Dörtlemesi’ni kronolojik sıraya göre yazmıştır. *İlk Yıllar- Roksalan*’da, Hürrem’in saraya getirilişi, Kanuni Sultan Süleyman’a sunulduğu ve ardından gelen entrikalı süreç anlatılmaktadır. Gülbahar Sultan, Kanuni’nin beş çocuğunun annesidir. Şehzade Mustafa’yı doğurduğu için sarsılmaz bir güce sahip olduğunu düşünmektedir. Bu durum Kanuni’nin annesi Hafza Sultan’ı rahatsız etmektedir. Daye Hatun’dan güzel bir cariye bulup Kanuni Sultan Süleyman’ın ilgisini çekmesini ister. Roksalan, saraya yeni gelmiş olmasına rağmen güzelliği ve akli ön plana çıkmaya başlamıştır. Kanuni ile buluşması için hazırlıklar başlatılır. Sultan Süleyman tam o sırada Belgrad Seferi’indedir. Kanuni Sultan Süleyman seferdeyken, saraydaki çiçek salgınında Gülbahar’ın üç çocuğu ölür ve Gülbahar Sultan bu durumdan Kanuni’yi sorumlu tutar, ona göre Kanuni salgın sırasında sarayda bulunsaydı çocukları hayatta olurlardı. Bu durum Sultan Süleyman ve Gülbahar’ın arasının açılmasına sebep olur ve Hürrem’in yükselişi böylece başlamış olur.

Oyunun başında Hürrem Sultan hakkında bazı bilgiler verilmektedir. Buna göre Hürrem Sultan saraya ilk getirildiğinde güzelliği ile dikkat çekmiştir. Henüz 16 yaşında olan Hürrem, daha sonraları zekâsı ile ön plana çıkmıştır. Oyun akışında, Hürrem Sultan güç kazandıkça kötücül tarafları güç daha çok göze çarpmaktadır. Bu dörtlemede Hürrem’in bir kadın olarak tüm yönlerine dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Anne Hürrem, eş Hürrem ve sultan Hürrem'in hepsi ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Hafza Sultan'ın ve Daye Hatun'un desteğini de alan Roksalan'ın yükselişi çok hızlı olmuştur. Daye Hatun, Gülbahar'ı soğuk ve mağrur bulmaktadır. Saraydaki tüm cariyelerin eğitiminden sorumlu olduğu için de Gülbahar'ın bütün açıklarını bilmektedir. Hürrem'in hata yapmasına izin vermez. Daye Hatun, Yavuz Sultan Selim'in cariyelerinden biridir ama Hafza Sultan gibi yükselememiştir. Hürrem'e olan yakınlığı ve onu güçlü bir şekilde yetiştirmesinin arka planında da bu durum vardır.

Hürrem Sultan, Daye Hatun, Gülbahar ve Hafza Sultan dışındaki kadın karakterler dekor gibidir. Hürrem'in güzelliğini ve zekâsını ön plana çıkarmak için kullanılmışlardır. Hafza Sultan ve Daye Hatun da zaman zaman kötücül entrikalar içerisinde bulunsalar da tüm bu entrikalar yazar tarafından haklı bir şekilde gerekçelendirilmiştir. Daye Hatun da Hafza Sultan da hem Hürrem'i yaratıp hem de yapabileceklerinden korkmuşlardır. Korku yaratmak da bir tür kötücüllüktür. Daye Hatun ve Hafza Sultan yaptıkları kötülüklerden pişman olmuşlardır; bu da onları temize çıkarmıştır. Ancak Hürrem karakteri salt kötü çizilmiştir.

HAFZE SULTAN — Korkarım Tanrı kesmiş umudu bizden. Biz günahkâr kullarından.

DAYE HATUN — (İtiraz edecek olur.) Sultanım!

HAFZE SULTAN — (Bir el hareketiyle susturur.) Öyle Daye Hatun, öyle. Kendi küçük dertlerimizi, küçük hesaplarımızı öyle şişirdik, öyle büyüttük ki, bizi uyarma zamanı gelmişti Tanrı'nın.

DAYE HATUN — Ne diyeceğimi bilemiyorum sultanım!

HAFZE SULTAN — Gülbahar'ı öyle yıkık gördükçe içim parçalıyor. Ben nasıl, ben nasıl, kıyacaktım ona az daha? Hatırladıkça utanıyorum. (Parmağından

değerli bir yüzük çıkarıp uzatır ona.) Bu yüzüğü o güzel kıza ver. Neydi adı?

DAYE HATUN — (Anlamlı) Artık adı Hürrem'dir sultanım! (Asena 2007: 32)

Oyundaki erkek karakterler ise bütün entrikalardan uzak konuşmalar yapmaktadırlar. Onlar sadece savaş ve devlet meseleleri üzerine yoğunlaşmışlardır. Asıl iktidar erkeklerde olmasına rağmen kadınlar, bu güç üzerine çok daha fazla eylemde bulunmaktadır. Dönem gereği toplumsal olarak ikinci planda kalan saray kadınlarının asıl mücadeleleri kendilerinin ve çocuklarının hayatta kalmalarıdır. Hürrem özelinde ise bu durum daha farklıdır. Hürrem, öncelikle cariyeye olduğu için ikinci sınıftır, buna ek olarak Türk olmaması da hem tarih yazarlarının gözünde hem de edebiyat yazarlarının gözünde onun entrikalarını olduğundan daha kötü hâle getirmiştir. Oysa Hürrem, saray kurallarına çok hâkim bir kadındır. Oyunda kitap okuyan tek kadın Hürrem'dir. Kitaplardan öğrendiği hakları kendi çıkarları için kullanması bir problem olarak algılanmıştır. Örneğin; Hürrem Sultan, Kanuni'den kendisini özgür bırakmasını istemiştir. Çünkü Hürrem, özgür kaldığında Kanuni Sultan Süleyman'la aralarındaki sahip-köle ilişkisi sona erecektir. O zamanlar cariyelerin özgür kalmaları için nikâh kısılması gerekmektedir. Hürrem Sultan çok okuyan ve teamüllere hâkim bir kadın olarak özgür kalmayı Kanuni'den talep etmiştir. Sultan Süleyman'ın da nikâh talebini kabul etmesi üzerine ilk kez bir cariyeye hiyerarşiyi bozmuş ve özgür kalmıştır. Hürrem Sultan'ın iktidarını meşrulaştıran bu durum oyunda şeytani bir plan gibi aksettirilmiştir. Ancak ondan önceki cariyelerin nikâh konusunu hiç gündeme getirmemiş olmaları Hürrem'in salt "kötü" olduğunun kanıtı değildir.

Herhangi bir kurguda, eserin yaratıcısının karakterlerine yaklaşımı okuyucunun ya da izleyicinin karaktere olan bakış açısını da belirlemektedir. Özellikle tarihi karakterlerin

kurguya aktarımında yazarın tutumu oldukça önemlidir. Çünkü yazar tarihin akışına müdahale etmektedir. Orhan Asena, Hürrem Sultan'ın entrikalarının arka planında yatan tarihsel süreçleri gerekçeli şekilde aktarmaya çalışsa da sahnelerin başında Hürrem için kullandığı sıfatlar olumsuzdur. İlk perdede, Kanuni ile olan ilişkilerinin hızla geliştiği kısımda diğer kadınlar tarafından "şeytan, büyücü" olarak anılmıştır (Asena 2007: 28, 43, 55, 76, 87). Gülbahar ve Hafze Sultan'ın gözünde ise Hürrem bir "canavar"dır (Asena 2007: 87). Orhan Asena, Hürrem'in Roksalan iken yapmacık bir masumiyeti olduğunu vurgulamıştır. Birçok sahnenin başında "masum kız rolüyle" diyerek, daha sonra olacakların haberini vermiştir (Asena 2007: 14-16, 34). Saray entrikalarındaki diğer kadınlar ise sonradan pişmanlıklarını ifade ettikleri için, olumsuz sıfatların hiçbiri oyun içinde onlar için kullanılmamıştır.

İlk oyun Hürrem Sultan'ın kendisine hiç biat etmemiş olan İbrahim Paşa'nın ölümüne sebebiyet vermesi ile son bulmaktadır. Olaylar bir sonuca bağlanmamıştır. İkincisinde yani *Hurrem Sultan* adlı oyunda ise Hürrem'in yaptığı kötülükler üzerinde daha çok durulmuştur. İkinci oyunda rakipsiz bir Hürrem karakteri çizilmesine rağmen entrikaların yoğunluğu artmıştır. *Hurrem Sultan* oyununda Hafze Sultan ölmüş, Gülbahar Sultan ise Manisa'ya oğlunun yanına sürgüne gönderilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın Hürrem Sultan'a bağlılığı aşikârdır. Ancak nice zorluklarla kazandığı bu iktidarı kaybetme korkusu Hürrem'i daha acımasız bir karaktere dönüştürmüştür.

İkinci oyunda Orhan Asena Hürrem'in anneliği üzerinde de çokça durmuştur. Gülbahar Sultan'ın oğlu Şehzade Mustafa, halk tarafından çok sevilen bir liderdir. Bu durum Hürrem Sultan'ın çocuklarının hayatını tehlikeye soktuğu için ondan bir an önce kurtulma planları yapmaya başlamıştır. İlk perdeden başlayan bu planlar Şehzade Mustafa'nın sonunu getirir. Hürrem karakterinin tamamen hırsa ve kötülüğe bulandığı

ikinci oyunda Hürrem'in ilk oyundaki acemilikleri yok olmuştur.

İkinci oyunda Hürrem Sultan'ın kadınlarla mücadelesi bitmiştir. Saraydaki en güçlü kadın olarak kızı Mihrimah Sultan ve eşi Rüstem Paşa'nın da desteği ile planlarını birer birer gerçekleştirmeye başlamıştır. Eşi tarafından da çok sevilen bir kadın olarak Hürrem'in tek mücadelesi kendisinin ve çocuklarının iktidardaki sürekliliğini korumaktır. Fakat halk tarafından seilmeyen bir sultan olarak Hürrem'in evlatları da tahtın varisi olarak görülmemektedir. Bu durum Hürrem'in hürslerini daha çok perçinlemiştir. Onlar iktidarı için uğraşmasına rağmen entrikalarını artık çocukları dahi desteklemektedir. Şehzade Mustafa halk tarafından sevildiği gibi kardeşleri tarafından da çok sevilmektedir. Hatta Hürrem Sultan bile onun iyi biri olduğunu düşünmektedir.

"HURREM- (Yalnız kalmıştır.) Tanrım, ben neredeyim? Biz neredeyiz? Niçin buradayız? Bu kanlı girişimim ortasında ve başında. Niçin ya ölmek, ya da öldürmek zorunda kalıyoruz? Bu kimin yanlış hesabı? Kimin suçu? Tanrım, bir dişi hayvan bile yavruları için saldırmaz da ne yapar? Mustafa değerlidir bilirim. Mustafa hiç değilse şimdilik masumdur, bilirim... Ama bu kanlı çark içinde ya onun başı, ya bizim." (Asena 2007: 19)

İlk oyunda olduğu gibi ikinci oyunda da Orhan Asena'nın Hürrem karakteri ile ilgili olumsuz sıfatlar kullandığı görülmektedir. Yazarların tarihe ışık tutmak gibi bir sorumlulukları olmasa da okuyucunun veya izleyicinin o karaktere karşı olan tavrını belirlemedeki üstünlükleri yadsınamaz. Bu oyunda Asena'nın Hürrem'e olan bakışının baştan aşağı negatif olduğu açıktır. Erkek karakterler ise çok daha merhametli, anlayışlı ve düşüncelidir. Üstelik Hürrem'den korkmaktadırlar. Tüm bunlara karşın Hürrem acımasızlığı seçmektedir. İnci Engin'in *Hürrem Sultan* oyunu için yaptığı tespit de oldukça önemlidir. Hürrem'in giderek kötülüğe bulanmasındaki bir

sebepler de onun korkmasıdır, oyun Hürrem'in "Korkuyorum!" demesi ile başlar ve biter (Enginün 1998: 249). Korku ve kötülüğün yan yana yürüdüğü buradan da anlaşılmaktadır.

Türk tarihindeki ve edebiyatındaki bu kötü imajına rağmen, Hürrem Sultan, Ukrayna'daki tarih ve edebiyat çalışmalarında zavallı, vatanından koparılmış, kendi kültürünü asla unutmamış ve ona sadık kalmış bir karakter olarak yansımıştır (Pruşkovska 2015: 68). Bu tespit, Kristeva'nın, dışsal olanı iğrenç, çirkin ve kötü olarak algılandığına dair yaptığı yorumla paralellik göstermektedir. Hürrem Sultan, başka bir memleketten gelip iktidara sahip olduğu için de kötü bir karakter olarak çizilmiştir. Hâlbuki Gülbahar Sultan, bir Türk kadını olarak Hürrem'in çocuklarını öldürtse veya saraydan sürülmelerini sağlasaydı belki ne tarihe ne de edebiyata konu olmayacaktı. Nitekim oyunda da Gülbahar, hiçbir özelliği ile ön plana çıkmayan, zavallı bir Türk kadını olarak haksızlığa uğramıştır. Buradan da anlaşılıyor ki yazarın bakış açısı bir imajın oluşmasında fazlaca etkili olmuştur. Pruşkovska aynı yazıda, toplumsal değişimlerin kadın algısını da tekrar tekrar yarattığını ifade etmiştir. Orhan Asena'dan sonra da Hürrem'le ilgili oyunlar yazılmış ve bu sefer yazarlar Hürrem imajını oluşturan tarihî öğeler üzerinde daha çok durmuşlardır (Pruşkovska 2015: 69).

Orhan Asena'nın Kanuni dörtlemesinde başkarakterlerden biri olan Hürrem Sultan'ın gelişimi bu oyundan sonra farklılık göstermediği için devamındaki oyunlara burada yer verilmeyecektir. Yalnızca oyunun metin kısmına bakıldığında yazarın Hürrem karakteri ile mesafesini korumak istemeyip, ona bir rol biçtiği anlaşılmaktadır. Bu tarafıyla birçok tarih anlatıcısı ile aynı fikirde olduğu da anlaşılmaktadır. Hürrem'in azmettiricisi olduğu cinayetleri ve gücünü korumak için yaptığı entrikaları temize çıkarmak yazarın sorumluluğu olmasa da özellikle erkek yazarların iktidar sahibi kadınlara olan klişe bakış açısının kolaylıkla değişmediği görülmektedir.

Oyundaki diğer kadınlar da güç sahibi iken itici ve mesafeli bulunurken (Hafza Sultan-Gülbahar Sultan), güçten düşüklerinde acınacak birer mahluka dönüşmektedirler.

2. Kösem Sultan

Turan Oflazoğlu'nun kaleme aldığı Kösem Sultan oyunu *İktidar Üçlemesi*'nin son oyunudur. Oyunda, Kösem Sultan'ın iktidardaki son günlerine değinilmektedir. Kösem Sultan'ın saraya getirilmeden önceki hayatı ile ilgili çok net bilgiler bulunmamaktadır. Saraya çok küçük yaşta köle olarak getirildiği fakat güzelliği sayesinde cariyeye olduğu söylenmektedir (Çimen 2013: 61). Birçok araştırmacının hemfikir olduğu nokta ise Kösem Sultan'ın etkileyici bir güzelliğe sahip olmasıdır. İyi derecede Türkçe konuşmakta ve sarayın tüm kaidelerine de derhâl uyum sağlamaktadır. Haseki Sultan olmak için bütün özelliklere sahiptir. Padişah I. Ahmet'le birbirlerine bağlı ve mutlu bir evlilikleri de vardır. Kösem Sultan, saraya getirildikten sonra kendi isteği ile Müslüman olmayı seçmiştir. I. Ahmet ve eşi Kösem Sultan tasavvufa düşkün ve aynı zamanda hayır işleri yapmayı seven bir çifttir. Kösem Sultan bu sayede halk tarafından da sevilen bir haseki olmuştur. Kösem Sultan'ın I. Ahmet'le saadeti çok uzun sürmemiş ve Kösem Sultan genç yaşta dul kalmıştır (Ortaylı 2010: 3).

Padişah I. Ahmet'in ölümüyle iktidarı sarsılan Kösem Sultan saraydan uzaklaştırılmıştır. I. Ahmet'in başka bir cariyeden olma şehzadesi Genç Osman tahta geçmiştir. Tahtta çok uzun süre kalamayan Genç Osman bir süre sonra katledilmiş ve yerine kardeşi I. Mustafa geçirilmiştir. Yeniçeri baskısına dayanamayan I. Mustafa tahtta uzun süre kalamamıştır. Halkın ve Yeniçerilerin desteğini alan Kösem Sultan ve şehzadeleri saraya dönmüştür.

Ortaylı, otuzlu yaşlarındaki Kösem Sultan'ın saraya çok güçlü bir şekilde döndüğünü ifade etmiştir. Altmış bir yaşında

katledilene dek de saraydaki gücünü korumuştur. Saraya döndüklerinde şehzadeler henüz küçüktür. Osmanlı'nın doğusunda birçok isyan çıkmıştır. Kösem Sultan, isyan bölgelerindeki askerlerin istediklerini vererek isyanların kısa sürede bastırılmasını sağlamıştır. Oğlu IV. Murat, çocukluk dönemi geçtikten sonra çok sert bir padişah olmuştur. Ancak o da genç yaşta ölmüştür. Daha sonra kardeşi İbrahim tahta geçmiştir. Kimi tarihî kayıtlara göre akli dengesi yerinde değildir. Yeniçeriler iktidar üzerinde çok fazla söz sahibi olmuş ve birçok katliama sebep olmuştur. Padişah İbrahim'in korkuları yersiz değildir. Nitekim yönetimdeki basiretsizliğini hayatıyla ödemiştir. Üstelik kimi tarihçilere göre annesi Kösem Sultan da bu duruma göz yummuştur.

"Kösem iktidarın tadına varmıştı, daha doğrusu iktidarsız yaşayamayacağını anlamıştı, oğlu Sultan İbrahim'in Harem'e kapanması işine geldi ama deli denen padişah hiç de deli değildi; bir müddet sonra bazı devlet adamlarının telkiniyle Kösem gene geri plana itildi ve nihayet İbrahim'in ha'l edilmesi sırasında en meşum rolü oynadı. Onu hapsedtikleri hücrenin kapısına vurulan kilide kurşun akattırdı, bir daha açılmasını diye. Katline fetva verilmesini seyretti. Bu idama kadar olaylar nasıl gelişti? Değerlendirmesini yapmak çok zor. Kösem Sultan'ı yargılayanlar sadece sıradan insanlar veya tarihçiler değildir, onun soyundan yürüyen hanedanın üyeleri de vardır. Oysa bu gibi olayları değerlendirmek ve nedenini aramak bir cemiyeti ve zamanı kaleme almak için kaçınılmazdır." (Ortaylı 2010: 4)

İbrahim'in ölümünden sonra yerine Şehzade Mehmet geçmiştir. Kösem Sultan torununun kararlarına etki edebileceğini düşünmektedir. Fakat gelini Turhan Sultan'la zaman içinde anlaşmazlıkları artar ve saraydaki kadınlar tarafından sevilmeyen bir hasekiye dönüşür. Sarayda çıkan bir isyan sırasında gelini Turhan Sultan'ın azmettirmesi ile boğularak öldürülür. Hürrem Sultan'ın ününü bilen, Safiye Sultan'ı tanıyan Kösem

Sultan'ın onlardan en büyük farkı ise Valide Sultan olarak da uzun sayılabilecek bir süre hüküm sürmesidir. Kösem Sultan; Valide-i Muazzama, Koca Valide ölümünden sonra da Valide-i Şehide ve Valide-i Maktule adlarıyla anılmıştır (Uluçay 1992: 46).

Turan Oflazoğlu *Kösem Sultan* oyununda, Valide-i Muazzama'nın iktidardaki son dönemine yer vermiştir. Oyunun en başında Oflazoğlu, Kösem Sultan'a karşı geliştirdiği tavrını açıkça belirtmiştir. Kösem Sultan, oğlunun katledilmesini isteyen, torununu zehirlemeye çalışan, ortalığı karıştıran meşum bir kadındır. Osmanlı'nın o dönem içinde bulunduğu sıkıntıların sorumlusu da Kösem Sultan'dır ve acı içinde öldürülmeyi sonuna kadar hak etmiştir. Bütün bu düşüncelerini Turan Oflazoğlu, oyunun girişinde şu sözleri ile ifade etmiştir:

"İktidar uğruna oğlu İbrahim'i önce tahtından indirip sonra da boğduran, iktidar uğruna torunu Mehmet'i hem de iftar şerbetine zehir koydurarak öldürmeye kalkın, kısacası, iktidar uğruna canavarlaşan Kösem, "Ortalığı bir güzel karıştırmak gerek ağalar/ her şey öylesine karmaşık olmalı ki / ancak biz çıkabilelim içinden. Gayret günüdür!" gibi sözlerle fitne ateşini körükler, kargaşayı büyütür, yıkımın ta kendisi olurken, düzeni, bütünlüğü savunmak durumunda olan Turhan Sultan, çocuk padişah IV. Mehmet'e der ki:

*Çabuk büyü oğlum, çok, çok, çok çabuk!
Saraya da girdi ikilik, asker ocaklarına da.
Ancak sen, Mehmet'im bu çatışan
bu birbirini yok etmeye çalışan güçleri
buyruk altına alırsan, ancak sen
sağlam bir baş olarak gelişir bu güçleri yararlı bir işe
koşarsan
esenliğe erişir bu gövde; ancak o zaman*

*gerçek büyüklüğe, mutlu bir sürekliliğe
kavuşur ülken, güçlülüğe dayanan
sağlıklı bir barışa.*

*Turhan bir yandan oğlunu böyle eğitirken, bir yandan da
düşünür: 'Kötülüğün dilini, huyunu öğrenmeden/ müm-
kün değil onu alt etmek anlaşılır.'”(Ofıazoğlu 2013: 6)*

Eserin daha ilk sahnelerinde saray kadınları arasındaki huzursuzluk ve çekememezlik duyguları okuyucuya hissettirilmektedir. Yaşlı ve deneyimli bir Valide Sultan olarak torununun tahta geçmesi ile aslında kaidelere göre eski saraya gönderilmesi gereken Kösem Sultan, arkasına aldığı askerler ve devletin ileri gelenlerinin kulisiyle sarayda kalmayı başarmıştır. Gelini Turhan Sultan ise bu durumu istemeye istemeye kabul etmiştir. Daha oyunun başlarında Kösem Sultan'ı öldürmek için planlar yapmaya başlamıştır. Bütün dinlerde öldürmek en büyük kötülüklerden sayılmasına rağmen Turhan Sultan oyun boyunca iyiliğin timsali, Kösem Sultan ise kötülüğün timsali olarak sunulmuştur.

İyilik ve kötülüğün bu derece sert çizgilerle ayrılması oyunu romantik kılmıştır. Tarihteki olaylara sadık kalmaya çalışılarak yazılan oyunda karakterler derinleştirilmemiştir. Hürrem Sultan'ın süreçle birlikte iktidara kavuştukça artan kötülüğü, Kösem Sultan'da doğuştan var gibi gösterilmiştir. Nitekim eserin sonunda da Kösem Sultan öldürülerek cezalandırılmıştır.

Kösem Sultan'ın iktidar hırsı Hürrem Sultan'inkinden çok daha fazladır. İktidarda kalmak için oğlunu ve torununu öldürmekten rahatsızlık duymamıştır. Bununla birlikte Hürrem Sultan, bütün iktidar hırsına rağmen kocasına bağlı bir eştir. Oysa Kösem Sultan çıkarları için kadınlığını kullanmaktan da geri durmamıştır. Toplumsal olarak bir kadını 'kötü' yapacak ne varsa Kösem Sultan'ın kimliğinde toplandığı görülmektedir. İlk önce evlat katili bir anne olarak kötüdür. Erkekleri

çıkarları için kullanan dul bir kadın olarak kötüdür. Buna ek olarak İslam'da en büyük günahlardan biri olarak görülen ki-bir, Kösem Sultan'ın en önemli sıfatlarından biridir. Oflazoğlu, Osmanlı'nın zor bir dönemine denk gelen bu Valide-i Muaz-zama'yı kötüleyerek, tarihin intikamını almıştır.

Oyunda Kösem Sultan'ın baştan çıkardığı Bektaş karakteri, gözü kapalı bir şekilde Kösem Sultan'ın bütün hükümlerini yerine getirmektedir. Kösem, bütün şuhluğu ile Bektaş'a yaklaşır ve onun duygularını kullanır. Yeniçeri olan Bektaş, bekârlığa mahkûmdur. Kösem, bunu çok iyi bildiği için bu yasak aşkın kendisine zarar vermeyeceğinin farkındadır.

“KÖSEM: Zehir işi yürümediğine göre, benim sevgili

biricik Bektaş'ım... gece, sahurdan hemen sonra,

uykunun en koyu, en tatlı saatinde...

Süleymaniye'deki konağından burayı gözleyeceksin;

ben penceremde kırmızı fener yakar yakmaz

sarayın önünde olacaksın savaş erlerinle;

adamlarım bütün kapıları açacak

ve siz dalkalç dalacaksınız saraya; Padişahı, anasını, ve onlara bağlı herkesi ortadan kaldırıncâ... ikimize kalacak devlet, bu dünya! O zaman...

(Alabildiğine baştan çıkarıcı)

...sen benim, ben de senin!

BEKTAŞ (heyecandan soluyarak): Benim! Benim!”

(Oflazoğlu 2013:141)

Yazar, Bektaş ve Kösem yakınlaşmasına oyundaki romantik aşk boşluğunu doldurmak için yer vermemiştir. Bilakis Kösem Sultan'ın meşum bir kadın olduğunun altını çizmek için kullanmıştır. Çünkü Kösem Sultan'ın öldürülme sahnesinden sonra Bektaş da oyundan yok olmuştur. Çektiği ızdıraba yer verilmemiştir. Öncesinde de Kösem Sultan'ı askerlerin elinden kurtarmaya da çalışmamıştır. Turhan Sultan'ın da devlet

erkânının ileri gelenlerinden bir erkeğe ilgi duyduğu sahneler de bulunmasına rağmen Turhan Sultan'ın sevgisi masumane gösterilmiştir. Turhan Sultan, aşkını içinde yaşamıştır.

“TURHAN (Siyavuş'u görür görmez iç sesi):

Tanrım, ne güzel, ne soylu insan bu!

Ne ince ama ne güçlü, melek gibi tıpkı.

Her şey teslim edilebilir bunun eline:

devlet, millet, memleket, oğlum, kendim, her şey!

(Kısa bir süre baktıktan sonra Siyavuş gözlerini indirir)” (Ofazoğlu 2013: 107)

İki dul kadın da giderek birbirine benzemesine rağmen yazarın yanlış tutumu Turhan'ı melek, Kösem'i ise şeytan yapmıştır. Bunun en önemli sebeplerinden biri ise Turhan'ı kötülüğe iten sebeplerin temellendirilmesidir. Turhan bütün isteklerinde ve eylemlerinde haklı iken Kösem Sultan'ın tutkularının içi boş gösterilmiştir.

Ofazoğlu, *Kösem Sultan* oyununda iktidarın dilini eril bir şekilde kurgulamıştır. Devletin yönetiminde oldukça etkili olan Kösem, argodan ve küfürden kaçınmamaktadır. Oyunda halktan kişilerin konuşmaları ile saraylıların konuşmaları ayırt edilemeyecek şekilde benzerlik göstermektedir. Yazarın sarayın seçkin dilini ve kadın bir sultanın kullanacağı türden kelimeleri yakalayamadığı görülür. Ancak Kösem Sultan yapılması gereken bir iş olduğunda kadınlığını bir silah olarak kullanarak, en güzel kıyafetlerini giyip, en güzel kokularını sürerek askerlerin karşısına çıkmaktadır (Ofazoğlu 2013: 120). Ancak yardıma ihtiyacı olduğunda kullandığı eril dili bırakıp bir kadın gibi davranmaktadır. Yazar Kösem Sultan için sıklıkla “canavar ve şeytan” sıfatlarını kullanmıştır. Oyundaki hemen hemen her karakter en az bir kez Kösem Sultan için bu sıfatlardan birini kullanmıştır.

Kösem Sultan'ın tarihte de edebiyatta da karşılaştığı ve onu gerçek bir meşum karaktere dönüştüren kötülüğü katil bir anne olmasıdır. Oyun boyunca da bu durumun sıklıkla altı çizilmiştir. Yalnız bu durumu hazırlayan sebeplerin üzerinde fazlaca durulmamıştır. Oyunun birkaç yerinde, tıpkı Hürrem Sultan'da olduğu gibi, Kösem Sultan'ın da bunu kendi canını kurtarmak için yaptığına değinilir. Yalnızca bir yerde küçük bir iç hesaplaşmanın yapıldığı görülmektedir (Oflazoğlu 2013: 117-118). Bu hesaplaşma Kösem Sultan'ı Batılı anlamdaki kötü karakterlerden ayırmaktadır.

Yazarın kötülüğü yenilmesi gereken bir olgu olarak görmesi ve eseri klasik bir sonla bitirmesi (öldürme) Batılı anlamda yaratıcı bir kötüyü yakalayamadığını göstermektedir. Hâlâ romantik bir eserde olduğu gibi iyilik ve kötülük gerçek olamayacak şekilde apayrı uçlardadır. Yazar ders verme kaygısı gütmektedir. İyilik ve kötülük felsefesini de karakterlerin ağzından duyurmuştur. Aynı zamanda Kösem Sultan'ın kötülüğünün tek odağı vardır; o da iktidar hırsıdır. Eser bittiğinde şunu düşündürmektedir: Belki de Kösem'in kurduğu düzen hiç bozulmasaydı, ölme ve kaybetme korkusu yaşamasaydı kötücül bir kadın olmayacaktı. Bu da onun doğuştan ya da tamamen kötü bir karakter olmadığını göstermektedir. 60'lı yaşlarında -yazara göre- geçkin bir kadın olarak, güzelliğini bir silah gibi kullanıp erkeklerden yardım istemesine gerek kalmayacaktı. Aslında iktidar arzusu çıkarıldığında Kösem'i kötü yapan tüm unsurların da ortadan kalktığı görülmüş olacaktır. Turan Oflazoğlu, eril bir tutum takınarak, akla gelebilecek tüm yöntemlerle Kösem Sultan'ı kötülemiştir. Kösem'i Osmanlı Devleti'nin yıkılma sebeplerinden biri olarak göstermiştir. Fakat bunu yaparken kadın gözüyle bakmayı unutmuştur. Çünkü yarattığı karakter kadın hükümdardan çok erkek hükümdara benzemektedir.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin çöküş dönemini hazırlayan sebepler sıralandığında kadınların saltanata etki ettiği dönemler sıklıkla işaret edilmiştir. Bu konu hakkında birçok araştırma da yapılmıştır. Bunların büyük bir kısmı ise kadınların çok isteseler bile yönetimde söz sahibi olamayacaklarını iddia etmektedir. Gerileme ve çöküşün geldiği dönem için yapılan hataların sorumluluğunu en kolay şekilde üstlenebilecek grup kadınlardır. Üstelik bu kadınlar Türk ve Müslüman olmadıkları için de en kolay şekilde suçlanabilmektedirler. Julia Kristeva'nın dışsal ve bilinmez olanın kötülüğüne yaptığı atıf, tarihin sıra dışı kadınları için de geçerlidir.

Hürrem Sultan ve Kösem Sultan gibi karakterleri edebiyatta, sinemada, tiyatrodâ ve son dönemde dizilerde bu kadar popüler kılan sebep de onların bu sıra dışı özellikleridir. Tarih, herkes için heyecan vericidir. Bilinmezliği ve bugünü anlayabilmenin yolu tarihten geçmektedir. Tarihten faydalanan edebiyat ürünleri kimi zaman milli duyguları harekete geçirmek için de kullanılmıştır. Ancak burada ele aldığımız iki oyunun yazıldıkları dönem itibari ile böyle bir ihtiyacı karşılamak için yazılmadığı düşünülebilir. Burada daha çok tarihi ilgi çekici kılmak ve şanlı tarihi temize çekmek gereksinimi ön plandadır denilebilir.

Buradaki her iki oyunda da yazarların kadın sultanlara karşı tutumlarının olumsuz olduğu görülmektedir. Onların zihnindeki kadın hükümdarlar acımasız, eril ve bencildir. Hâlbuki tarih araştırmaları kadınların yönetimde bu denli söz sahibi olmadıklarını göstermektedir. Yazarların tarihe birebir uymak gibi sorumlulukları olmamasına rağmen kadınlar üzerine yaptıkları değerlendirmeler suçlayıcıdır.

"O dönemin ülke, bölge ve dünya gerçeklerini göz önünde bulundurmaksızın saray kadınlarının yapıp ettiklerini 21. yüzyılın egemen düşünce ve anlayış sistemiyle"

anlamlandırmaya çalışmak sahibini sağlıklı olmayan sonuçlara götürecektir. Saray kadınları ve hanedanın kadın mensupları, eğlence düşkünü, padişahları yoldan çıkararak, erkeklerin şehvi hislerini istismar eden, şehzadeleri güzelliklerini kullanarak ayartan, şeytani zekâya sahip, işi gücü entrika kurmak ve birbirinin kıyusunu kazmak olan insanlar değildi. Televizyon ekranlarından boy gösteren gerçek ile hayalin iç içe geçtiği, reklam ve izlenme oranı kaygısının ağır bastığı, senaristin kendi ideolojisine göre tarihi gerçekleri zihin tomasında dizayn ettiği tarih filmleriyle bu konular anlaşılabilir. Gerçek şu ki bütün hata ve yanlışlarıyla saray kadınları ve hanedanın diğer kadın mensupları melek ya da şeytan değildi, sadece insandılar. İnsandan ne daha azı ne de daha fazlası. Yalnızca insan tabiatlarının gereğini yerine getirmişlerdir” (Taş 2014: 1310)

Tarihin bu güçlü kadın karakterlerini edebiyatta canlandıranlar genelde erkek yazarlar olmuştur. İnci Enginün, edebiyat tarihindeki ilk Kösem Sultan kurgusunun Halide Edip'in Tanin gazetesinde 1908 yılında yazdığı Kösem Sultan adlı hikâyesinde başladığını belirtmiştir. Ancak Türk edebiyatının ilk Kösem Sultan karakteri 31 Mart olayları sırasında kaybolmuştur (Enginün 1991: 69-76). Eğer bir kadın yazarın gözünden kadın sultanların devrine bakılabilsen daha iyi sonuçlar alınabilirdi. Ancak erkek yazarların, kadın hükümdarları oldukça eril bir dille ve yalnızca iktidar hürsüne bürünmüş hâllerleriyle temsilleri hem tarihi gerçeklikten hem de edebi gerçeklikten uzak, salt kötü kadınların yaratılmasına sebep olmuştur. Buradan yola çıkarak ele alınan oyunlarda erkek yazarların başarılı bir kadın dili ve duyarlılığına ulaşamadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Kadın iktidarının erkekler tarafından negatif gösterilmesi de bahsedilen kadın sultanları kötü yapmak için tek başına yeterli bir sebep değildir.

Kaynakça

- Asena, Orhan (1993) "Tiyatro Tarihten Ne Alır?", *Kültür*, 102, Kasım-Aralık: 10.
- Asena, Orhan (2007). *Toplu Oyunları 2 (Hurrem Sultan, Ya Devlet Başa Ya Kuzgun Leşe, Korku)*. İstanbul: Mitos-Boyut Tiyatro.
- Berktaş, Fatmagül (2003). *Tarihin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis.
- Dursun, Kübra Fatma (2016). *Türk Tiyatrosunda Kötücül Kadınlar (1960-1980)*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Enginün, İnci (1991). *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Dergâh.
- Enginün, İnci (1998). "Orhan Asena'nın Oyunları". *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 28: 243-261.
- Kristeva, Julia (2014). *Korkunun Güçleri*. İstanbul: Ayrıntı.
- Oflozoğlu, A. Turan (2013). *Kösem Sultan*. İstanbul: İz.
- Ortaylı, İlber (2010). "Kösem Sultan'ı Yargılamak Zor". *Milliyet (Pazar)* <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/ilber-ortayli/kosem-sultan-i-yargilamak-zor-1287783> Erişim Tarihi: 3.03.2021.
- Pruškovska, Írina (2015). "Türk Çağdaş Tiyatrosunda Toplumsal Cinsiyet Eğilimleri ve Güçlü Kadın Kimlikleri". *Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 3 (6): 66-70.
- Russell, Jeffrey Burton (1999). *Şeytan; Antikiteden İlkel Hristiyanlığa Kötülük*. Çev. Nuri Plümer. İstanbul: Kabcacı.
- Şengül, Abdullah (2009). "Türk Tiyatrosunda Tarih". *Turkish Studies International Periodical For the Languages Literature and History of Turkish or Turkic*, 4/1 (II): 1993-1994.
- Taş, Mehmet (2014). "Saray Kadınları'nın Osmanlı Devlet Yönetiminde Çeşitli İşlevleri". *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9: 1293-1312.